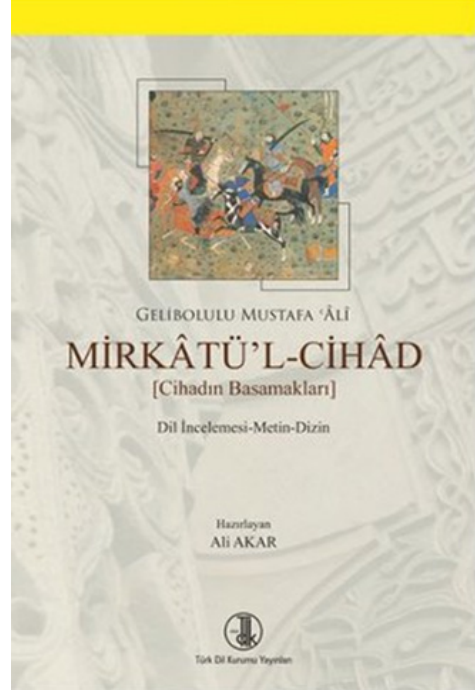

Ali Akar, *Gelibolulu Mustafa 'âlf-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.*

Mustafa KARATAŞ**

Bir milletin kültürünü oluşturan temel değerler dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar (resim, müzik, mimari vb.) örf ve adetler, hukuk sistemi, halk bilgisi (folklor), ahlak anlayışı, dünya görüşü, gelenek, görenekler ve dindir. Bu “kültür öğeleri” bir milleti diğer bir milletten ayıran temel değerlerdir. Bu değerlerin başında da dil gelir. Dolayısıyla milletler, aynı dili konuşan insanların oluşturduğu sosyal yapılardır. Bir dille üretilmiş sözlü ve yazılı tüm eserler o dili kullanan milletin tüm kültürel birikimlerinin, yaşantılarının izlerini taşır. Bu nedenle bir milletin edebiyatının, o milletin dili, kültürü ve tarihi için büyük bir önemi vardır.

21. yüzyılda ana dili olarak iki yüz milyondan fazla konuşuru, binlerce yıllık geçmişi, coğrafi yaygınlığı, yazıldığı alfabelerin çeşitliliği, yazı dillerinin fazlalığı ve çok zengin söz varlığı ile dünyanın en önemli bilim, kültür, sanat ve edebiyat dillerinden biri olan Türkçenin dünya dilleri arasındaki en önemli özelliği, yazı dili olarak çok eski dönemlerden itibaren kullanılıyor olmasıdır. Türkçenin yazı dili tarihi, II. Köktürk Kağanlığı döneminde, VII-VIII. yüzyıllarda, bugünkü Moğolistan sınırları arasında bulunan Orhon vadisinde dikilmiş olan Orhun Yazıtları'yla başlamaktadır. Orhun Yazıtları, Türkçenin bilinen en gelişmiş ve en eski yazılı belgeleridir. Ancak VII. yüzyıldan çok daha önceki dönemlere ait olan çeşitli Türkçe yazıtlar da bulunmaktadır. Elde bulunan irili ufaklı çeşitli yazıtlar, Sümerceyle karşılaştırmalı çalışmalar ve özellikle de Orhun Yazıtları'nda kullanılan dilin gelişmişliğinden hareketle Türkçenin çok daha eski dönemlere kadar giden bir yazı dili tarihi olduğu ileri sürülmektedir (Tuna, 1997; Aksan, 2003).

* Geliş Tarihi: 20.09.2021, Kabul Tarihi: 20.09.2021. DOI:

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir/Türkiye, mustafakaratas@nevsehir.edu.tr, mustafakaratas2003@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8165-4166

İnsan bu dünyada var olduğu andan itibaren dili sözlü olarak kullanmaktadır. Çünkü diller sözlü olarak doğmuştur. Bu nedenle dil temelde sözlü bir iletişim aracıdır ve dilin tarihi insanın tarihiyle birlikte başlar. Seslerden oluşan sözlü dil, insanlık tarihi boyunca sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda sözlü kültür öğelerinin üretilmesinde de kullanılmıştır. Bu nedenle, tüm milletlerin tarihinde en eski dönemlerden itibaren ve en uzun süre dilin sözlü biçiminin kullanıldığı, edebî yaratımların tamamının sözlü bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu hâliyle dünya edebiyatlarının ilk dönemlerini sözlü edebiyatlar oluşturmaktadır. Binlerce yıl dili sözlü olarak kullanan insan, bu süre içerisindeki bütün anlatılarını da sözlü olarak üretmiş ve icra etmiştir. Yazılı dilin kullanılmaya başlamasından itibaren ise bu tür ürünler bir taraftan hem sözlü hem de yazılı olarak üretilmeye hem de sözlü üretilenler yazıya geçirilmeye başlamıştır. Dünya dillerinde veya edebiyatlarında görülen bu durum Türk edebiyatı için de geçerlidir. Türkler var olduğu andan itibaren Türkçeyi sözlü dil olarak kullanmaya başlamışlardır. Türklere dair bilgilerimiz tarihî belgelere göre Hunlara kadar gidebilmektedir. Türkçe ile ilgili bilgilerimiz ise elimize geçen buluntular veya yazıtlarla sınırlıdır (Karataş, 2019, 99-100). Bu bilgilerden hareketle Türkçenin yazılı tarihinden çok daha eski dönemlere kadar giden bir geçmişinden söz etmek mümkündür. Türkçenin sözlü dönemlerine ait eserlerin başında ise destanlar gelir.

“Halkın ortak vicdanındaki duygu, düşünce ve kültür unsurlarının en açık biçimde ifadesini bulduğu edebî eserler” (Akar, 2016, 17) olan destanların, toplumların milli bir kimliğe sahip olmasında çok büyük bir önemi vardır. Türk edebiyatı da destanlar açısından çok zengin bir birikime sahiptir. Türk tarihinin en eski dönemlerine kadar geri giden destancılık geleneği, İslamiyet’in Türkler tarafından kabul edilmesi sonrasında da devam etmiştir. İslami dönem Türk destanlarının başında *Battalnâme*, *Saltuknâme* ve *Danişmendnâme* gelmektedir.

6-10. yüzyıllar arasında Moğolistan bölgesinde Köktürk ve Uygur Devletlerine bağlı olarak yaşayan bir Türk boyu olarak tarih sahnesine çıkan Oğuzlar, 10. yüzyıldan itibaren ata yurttan, Hazar Denizi ötesinden batıya doğru göç etmeye başlamışlardır. Büyük Selçuklu Devleti (1038-1157) döneminde gelmeye başladıkları Anadolu’yu Türklerin ana vatani hâline getirmişlerdir. Bir yandan Dandankan (1040), Pasinler (1048), Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) savaşlarıyla bir yandan da “kolonizatör Türk dervişleri”nin (Barkan, 1942) “fetih” ve “gaza” ruhlarının ortaya çıkardığı olağanüstü çabayla Anadolu kısa bir süre içerisinde ikinci bir Türk yurduna dönüşmüştür.

Gerek Anadolu’nun Türkleşmesinde gerekse 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında Anadolu’da yaşanan bunalım döneminde insanların var olma mücadelesini sürdürmelerinde tasavvuf felsefesi çok etkili bir araç olmuştur. 13. yüzyıldan sonra Yesevilik ile birlikte Mevlevilik ve Bektaşilik de bilge temsilcileriyle Anadolu coğrafyasının huzuru ve birliğinde büyük katkıları olan düşünce sistemleri olmuştur.

Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevi'nin halifeleri, Rum abdalları adıyla anılan Anadolu gazileri, Horasan erenleri, Kalenderiler, Camiler, sonradan Rufai adını alan Ahmediler, Yunus Emre ve elbette Hacı Bektaş Veli, Türk bilgeliliğini "fetih" ve "gaza" ruhuyla birleştirerek Anadolu'da Türk dili ve kültürünün, kısacası Türk kimliğinin hâkim olmasını sağlamışlardır (Günay, 1991, 37-38).

Anadolu'da 13. yüzyıl sonrasında asker, yönetici, şair, derviş vb. tüm bireyler maddi ve manevi bir varlık mücadelesi verirken onların mücadeleleri de halk arasında dilden dile anlatılır olmuş, çeşitli eserlere konu edilmiştir. Örneğin, Türklerin Rumlarla yaptığı mücadeleler destanlara *Battalnâme*, *Saltuknâme* ve *Danişmendnâme* gibi eserlere konu olmuştur. Böylece, Hoca Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye uzanan gelenek içerisinde değerlendirilebilecek bu eserler *fetih* ve *gaza* kavramlarının halkın zihnine yerleşmesini ve bu birlik anlayışıyla Anadolu halkının "Türk milleti" olabilmesini sağlamıştır.

Bu dönemin önemli eserlerinden biri olan *Dânişmendnâme* (*Kıssa-i Melik Dânişmend*, *Kitâb-ı Melik Dânişmend*); Sivas, Tokat, Niksar, Amasya ve Çorum'u fetheden Melik Dânişmend Ahmed Gazi etrafında geçen olayların anlatıldığı yarı tarihî bir "gazavatnâme"dir. İlk yazılış tarihi henüz tam olarak açıklığa kavuşmamış olduğu belirtilen eserin üç farklı devirde yazılmış nüshaları bulunmaktadır: Mevlana ibni 'Alâ tarafından I. İzzeddin Keykavus devrinde 642-643 (M 1245-1246) tarihinde yazılmış nüsha, Ârif Alî tarafından I. Murad devrinde 762 (M 1360/61) tarihinde yazılmış nüsha ve Gelibolulu Mustafa Âli tarafından III. Murad devrinde 997 (M 1588/89) tarihinde yazılan nüsha (Akar, 2016, 18-19).

Dânişmendnâme'nin üçüncü safhasını oluşturan nüsha, ünlü Osmanlı tarihçisi Gelibolulu Mustafa Âli tarafından yazılmıştır. Sivas'taki görevinden azledildikten sonra Niksar'a giden Gelibolulu Mustafa Âli bu dönemi "fırsat" bilmiş ve adını *Mirkâtü'l-Cihad* (Cihadın Basamakları) koyduğu eseri döneminin Türkçesini kullanarak yeniden kaleme almıştır (Akar, 2016, 18).

Sadece Türk edebiyatı veya kültür tarihi için değil Türk dili tarihi için de çok önemli bir yere sahip olan *Dânişmendnâme* ve üçüncü safhasını oluşturan *Mirkâtü'l-Cihad* üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarını yapan bilim insanlarından biri de Prof. Dr. Ali Akar'dır. Akar'ın bu konudaki ilk çalışması 1997'de İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda hazırladığı doktora tezidir. Prof. Dr. Nuri Yüce danışmanlığında hazırlanan bu tez, *Mirkâtü'l-Cihad*'ın dil incelemesini, çeviriyazısını (transkripsiyon) ve dizinini içermektedir. Akar, bu çalışmasının ardından eserle ilgili yayımlar yapmaya devam etmiştir.¹

Prof. Dr. Ali Akar'ın *Mirkâtü'l-Cihad* ile ilgili son yayını ise Türk Dil Kurumu Yayınlarından çıkan *Gelibolulu Mustafa 'Âli-Mirkâtü'l-Cihad* (Cihadın Basamakları)-

¹ Bu çalışmalar kaynakçaya eklenmiştir.

Dil İncelemesi-Metin-Dizin adlı kitabıdır.²

Mirkâtü'l-Cihâd ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri olan (980 s.) eser, “Metin” ve dizinler (“Dizin/Sözlük”, “Özel Adlar Dizini” ve “Yer Adları Dizini”) dışında; “Ön Söz”, “Bibliyografya”, “Kısaltmalar”, “Giriş” ve “Sonuç”tan oluşmaktadır.

Akar, kitabın “Ön Söz”ünde (s. 7-8), Türk destanları içerisinde *Dânişmendnâme*’nin öneminden söz ettikten sonra *Mirkâtü'l-Cihâd* ve *Gelibolulu Mustafa Âli* hakkında da kısaca bilgi vermiş ve eserin önemini şu cümleyle ifade etmiştir:

“Bu, bir Osmanlı aydınının halk edebiyatı ürünü olan destanlara ilgi göstermesi bakımından önemlidir. Âli, Mirkâtü'l-Cihâd’ında Dânişmendnâme’nin konusuna fazla müdahale etmeden onu kendi devrinin üslubuyla yeniden ele almıştır. Bu tekrar yazma sırasında, destana kendi döneminde geçerli olan tarihî bilgileri de ekleyerek birtakım noktalara ışık tutmuştur.” (Akar, 2016, 7)³

Ayrıntılı bir “Bibliyografya” (6 s.) ve “Kısaltmalar” dizininden sonra yer alan “Giriş” bölümünde (s. 17-34) şu başlıklara yer verilmiştir:

I. Dânişmendnâme

1. İslami Dönem Türk Destanları İçinde Dânişmendnâme’nin Yeri
2. Dânişmendnâme’nin Yazıya Geçirilişi
3. Üzerine Yapılan Çalışmalar

II. Mirkâtü'l-Cihâd

1. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Nüshaları ve Ketebesi
2. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Dânişmendnâme Nüshaları İçindeki Yeri
3. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Konusu

III. Gelibolulu Mustafa Âli

1. Hayatı
2. Eserleri

IV. Yazım ve Dil Özellikleri

1. Yazım özellikleri
  - A. Ünlülerin Yazılışı
  - B. Ünsüzlerin Yazılışı

² Akar, Ali. *Gelibolulu Mustafa Âli-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

³ Kitabın sayfa numaraları 10’dan başlamaktadır. İlk sayfalarda herhangi bir numaralama yapılmamıştır.

C. Hemzenin Yazılışı

Ç. Birleşik Yazımlar

D. Hareke

2. Dil Özellikleri

“Giriş” bölümünün “Dânişmendnâme”, “Mirkâtü'l-Cihâd”, “Gelibolulu Mustafa Âli” başlıkları altında konularla ilgili genel bilgiler verilmiş, “Yazım ve Dil Özellikleri” başlığı altında (s. 35-47) ise *Mirkâtü'l-Cihâd* ile ilgili yazım ve dil özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

16. yüzyıl Osmanlı aydınlarından biri olan Gelibolulu Mustafa Âli, 997 (M 1589) yılında Sivas'taki görevinden azledildikten sonra gittiği ve bir hafta kaldığı Niğsar'da *Dânişmendnâme*'nin Ârif Alî nüshasını bulup döneminin diline, 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesine aktarmaya başlamış ve eserini kırk günde tamamlamıştır. Kardeşi İbrahim Çavuş ise eseri İstanbul'da istinsah etmiştir (s. 32).

Dânişmendnâme nüshaları içerisinde özel bir yeri bulunan ve bu nedenle de “müstakil bir nüsha” olarak kabul edilen (s. 22) *Mirkâtü'l-Cihâd*, *Dânişmendnâme*'nin bilinen 5 nüshasından ilki olan Süleymaniye Kütüphanesi Reşat Efendi Kitaplığındaki 687 numarayla kayıtlı, her sayfası 21 satırdan oluşan 278 yapraklık nüshadır.

Eseri yeniden kaleme alan Gelibolulu Mustafa Âli, eserin Türkçesini değiştirmesinin nedeni şu beyitle açıklamıştır (s. 24):

Ĥavâsuñ muĤtezâsınca yazam ger

‘Avâmuñ Ĥab ‘ı olmaz sipihre perver.

(Aydınların anlayacağı dilde yazacağım. Çünkü halkın ışığı gökyüzünü aydınlat(a)maz.)

Ayrıca yazar, eserinde konuyla ilgili şu düşünceleri de dile getirmiştir:

“... Seyyid Battal Gazi ve Dânişmen Gazi gibi kahramanların hem veli hem de gazi olarak anılmaları gerektiğini, onların hayatlarını anlatan eserlerin eski teliflerle anlaşılabilir durumda olduğunu bundan dolayı bu gibi kitapların herkesin faydalanması için de anlaşılır bir Türkçeyle yazılması gerektiğini söyler. Bu yüzden, eserin, “metruk” hâlde kalmasına gönlünün razı gelmediğini”⁴ (s. 24)

Gelibolulu Mustafa Âli'nin bu açıklamalarından da anlaşıldığı gibi yazarın eseri yeniden kaleme almasının temel nedeni; döneminin aydınlarının bu tarihî eseri okuyup

⁴ *Seyyidüñ kışşası yazılmasa*

Meliküñ kışşası kalur

Öyle ser-leşkerüñ hikâyâtı

Şol kesüñ baş hikâyetine döner (MC vr. 9b.)

anlamasını istemesidir. Çünkü *Dânişmendnâme* yazıldığı dönem itibarıyla biraz daha konuşma diline yakın bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı aydını olan Gelibolulu Mustafa Âli, bu eserin dilini o dönemde artık gelişmiş bir yazı diline, diğer bir deyişle ‘yüksek dile’⁵ dönüşmüş Osmanlı Türkçesiyle yazarak aydın sınıfının dikkatine sunmak istemektedir. İşte bu durum, *Mirkâtü'l-Cihâd*'in dilini, Türkçesini dil araştırmacıları için çok önemli bir inceleme malzemesine dönüştürmektedir.

Prof. Dr. Ali Akar'ın bir Oğuzca uzmanı olması, bu alanda birçok çalışmasının bulunması, eserindeki *Mirkâtü'l-Cihâd*'in “Dil İncelemesi” bölümünü de önemli ve değerli kılmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli tarafından ifade edilen yukarıdaki açıklamalar ancak Oğuzcanın gelişimi⁶ bilindiği takdirde anlam kazanmaktadır.

Bilindiği gibi 13. yüzyıl başlarında Cengiz Han'ın ortaya çıkmasıyla Türkistan'da kalmış diğer Oğuzların da Azerbaycan'a ve Anadolu'ya sürüklenmesi ve böylece bu bölgelerin hızlı bir şekilde ikinci bir Türk yurdu haline gelmesiyle Anadolu'daki Türk nüfusu hızla çoğalmış, 1243'teki Köseadağ yenilgisi ile Anadolu Selçuklularının gücünü yitirmesi ve ikinci göç dalgasıyla gelen kalabalık Oğuz nüfusunun etkisiyle de Anadolu'da birçok Türk beyliği kurulmuştur. Böylece 13. yüzyıldan itibaren batıda Oğuz ağzına dayanan yeni bir Türk yazı dili⁷ oluşmaya başlamıştır (Ercilasun, 1996, 41-42). İşte bu yazı diline Türklük biliminde genel olarak ‘Oğuzca’ adı verilmektedir ve bu yazı dili yönlerine göre çağdaş Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında “Güneybatı Grubu”nda yer almaktadır.

Türklük Biliminde (Türkoloji, Türkiyat) yerli ve yabancı bilim insanları tarafından çalışmalarda Oğuzların dili (Oğuzca) çok önemli bir yere sahiptir. Oğuzcanın tarihi gelişimi Türklük bilimciler tarafından çeşitli açılardan incelenmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen verilere göre, Oğuz (Batı) Türkçesi (Oğuzca), Doğu Oğuzca ve Batı Oğuzca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğu Oğuzca, Horasan ve Türkmen Türkçelerini ortaya çıkaran yazı dili koludur. Batı Oğuzca ise iki koldan gelişimini sürdürmüştür. Birinci kol, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi dönemlerinden geçerek Türkiye Türkçesini oluşturmuş ikinci kol ise günümüz Kuzey ve Güney (İran) Azerbaycan coğrafyalarında Azerbaycan Türkçesini ortaya çıkarmıştır. Gagavuzca da Batı Oğuzca grubu içerisinde değerlendirilmektedir (Akar, 2019, 40-41; Karataş, 2019, 204).

Oğuzcanın gündelik dilden (konuşma dili) yüksek dile (yazı dili) geçişinin en erken olduğu (15. yüzyıl) coğrafya Anadolu'dur. Anadolu'da yüksek dil olarak gelişen ve varlığını günümüze kadar sürdüren bu Oğuzca koluna Anadolu Merkezli Oğuz

5 “Yüksek Dil” terimi Uğurlu tarafından “standart dil” (*literary language, standard language; high level language*) anlamında kullanılmıştır (Uğurlu, 2011, 123). Ancak çalışmalarımızda bu terim; standart, yani ölçünlü dilden daha gelişmiş bir dili, felsefe ve bilim üretilebilen dili ifade etmek için kullanılmıştır (Karataş, 2020, 46).

6 Ayrıntılı bilgi için bk. Akar, 2019, 35-54.

7 Akar'a göre, Türkçenin Anadolu'da yazı dili olmasında beş etken belirleyici olmuştur: Beylerin siyasi destekleri, Türkçe yazan yazar ve şairlerin beyler tarafından himaye edilmeleri, tasavvuf hareketleri, Türkçenin Osmanlı Devleti tarafından resmi dil olarak kabul edilmesi ve Türkçenin Osmanlı devlet ve bürokrasi dili olarak gelişmesi (Akar, 2019, 47-50).

Türkçesi veya Anadolu Merkezli Batı/Güneybatı Türkçesi adı verilmektedir (Uğurlu, 2011, 146). Buna göre, yukarıda özetlenmeye çalışılan şartlarda ortaya çıkan ve 15. yüzyıldan itibaren yüksek dil olarak gelişmeye devam eden Anadolu Merkezli Oğuz (Batı) Türkçesi kendi içinde şu dönemlerden oluşmaktadır:

1. Eski Anadolu Türkçesi
  - 1.a. Selçuklu Dönemi Türkçesi (11-12. yüzyıl):
  - 1.b. Beylikler Dönemi Türkçesi (13-15. yüzyıl):
  - 1.c. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi (1453-16. yüzyıl).
2. Klasik Osmanlı Türkçesi (16-18. yüzyıl)
3. Mahallileşme Dönemi Türkçesi (18-19. Yüzyıl)
4. Yenilenme Dönemi Türkçesi (1850-1911)
5. Çağdaş Türkiye Türkçesi (1911-) (Akar 2019: 18)

Bu bilgilere göre *Mirkâtü'l-Cihâd*, Oğuzcanın gelişmiş bir yazı dili veya yüksek dil olarak kullanıldığı 16. yüzyıl Türkçesiyle (Klasik Osmanlı Türkçesi) kaleme alınmıştır. Yazarının ifadelerinden de anlaşıldığı kadarıyla bu dil, o dönemde aydınların anlayabileceği bir niteliktedir.

Prof. Dr. Ali Akar, bu dili, Türklük Biliminde tüm tarihî eser incelemelerinde olduğu gibi yazım ve dil özellikleri olarak iki ayrı başlıkta incelemiştir.

“Yazım Özellikleri” bölümü (s. 35-38), eserde görülen yazım (imla) özelliklerine ayrılmıştır. İlk izleri Büyük Selçuklu Devleti döneminde verilen eserlerde görülen Oğuzcanın yazı dili olarak işlenmeye başlaması sürecinde en çok dikkat çeken konu Oğuz ağızlarının Arap alfabesiyle yazılmasıdır. Bu süreçte kaleme alınan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yazım konusunda ölçünlülüğün (standart) henüz sağlanamamış olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum yazım birliğinin sağlanmasını engellemiştir. Ağızların yazıya geçirilmesinden ve Arap harflerinin Türkçenin seslerini karşılama konusundaki yetersizliğinden kaynaklanan bu durum, Osmanlı Türkçesi dönemine kadar devam etmiştir. Genel olarak Türkçede, özel olarak da Oğuzcada görülen yazım sorunları nedeniyle tarihî metin çalışmalarında yazım, çok önemli bir inceleme alanı olmuştur.

Prof. Dr. Ali Akar *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın, kendi ifadesiyle “klasik Osmanlı yazımı” özelliklerini incelediği bölümde konuyu şu başlıklar altında ele almıştır:

- A. Ünlülerin Yazılışı
- B. Ünsüzlerin Yazılışı
- C. Hemzenin Yazılışı

Ç. Birleşik Yazımlar

D. Hareke.

Akar, bölümün ikinci alt başlığı olan “Dil Özellikleri” kısmında (s. 38-47) *Mirkâtü'l-Cihâd*'da kullanılan Osmanlı Türkçesinin ses, biçim ve söz varlığı hakkında bazı bilgiler vermiştir. Burada değinilen konular sırasıyla şunlardır: Çokluk 1. şahıs istek eki, {-üben} zarf-fiil eki, /k/ > /h/ ses değişmesi, {+durur} haber kipi, şimdiki zaman çekimi (*yorır*), uzaklaşma hâli biçimleri {+dAn}, {+dIn}, {-mAdIn} olumsuz zarf-fiil eki, 1. Teklik şahıs emir eki {-AyIn}, gelecek zaman biçimleri {-AcAk}, {-iser}, aitlik çekimi biçimleri {+ki}, {+ğı}, /t/ > /d/ ses değişmesi, teklik ve çokluk 3. şahıs zamiri, bazı yabancı asıllı kelimelerde ek uyumsuzlukları, deyimler, Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla görülen kelimeler, bazı birleşik fiiller, metinde geçen başlıca çekim ekleri.

Eserin *Mirkâtü'l-Cihâd* ile ilgili inceleme kısmı “Sonuç” bölümüyle (s. 49-50) sona ermektedir. Burada Akar, eserin “klasik Osmanlı Türkçesi özelliği” taşıdığını belirterek dil incelemesi sonucunda elde edilen bilgileri maddeler hâlinde özetlemiştir.

Bu çalışmanın büyük bir kısmını *Mirkâtü'l-Cihâd* metni oluşturmaktadır (s. 54-378). Daha önce de sözü edildiği gibi bu yayında *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın Süleymaniye Kütüphanesi Reşat Efendi Kitaplığındaki nüshası temel alınmıştır.

“Metin” bölümünde eser çeviriyazı harfleriyle yazılmıştır. Satır, varak numaraları ile bölüm başlıkları koyu harflerle verilmiştir. Metin, çağdaş noktalama ve yazım kurallarının uygulamasıyla daha anlaşılır bir hâle getirilmiştir. Ayet, hadis gibi Arapça ve Farsça bölümler Arap harfleriyle verilmiş, Türkiye Türkçesine aktarmaları ise dipnotlarda gösterilmiştir. Okunuşunda ve anlamlandırılmasında tereddüt yaşanan kelimeler sadece yazılışlarıyla (transliterasyon) verilmiş ve sonuna soru işareti konulmuştur. Metinde eksik veya silik olan yerler “eksik” veya “silik” yazılarak gösterilmiştir (s. 8).

Eserde “Metin” bölümünden sonra “Dizin/Sözlük” yer almaktadır (s. 381-941). Bu bölüm hacim olarak çalışmanın en geniş kısmıdır. Burada metinde geçen kök ve gövde hâlindeki tüm kelimeler (Türkçe, Arapça, Farsça) madde başı yapılmış, bu kelimelerle birlikte kullanılan birleşik fiil veya kalıp sözler de alt başlıklarda verilmiştir. *İt-*, *eyle-*, *kıl-*, *ol-* gibi yardımcı fiiller hem madde başında hem de ilgili kelimenin altında yer almıştır.

Metinde yer alan özel adlar ile yer adları ise ayrı dizinler olarak kitaba eklenmiştir: “Özel Adlar Dizini” (s. 943-968), “Yer Adları Dizini” (s. 969-977).

Sonuç olarak, Prof. Dr. Ali Akar tarafından hazırlanan ve yayımlanan *Gelibolulu Mustafa Âlî-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin* başlıklı bu çalışma; Türk tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili açısından çok büyük bir önemi olan *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın metni ve dil incelemesinden oluşmaktadır. Eserin değeri, bu

çalışmayı da çok önemli kılmaktadır. İçerdiği bilgiler nedeniyle Türk tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili üzerine çalışan uzmanlar, bu alanlarda eğitim gören öğrenciler ile bu konulara meraklı okuyucular için çok önemli bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Ayrıca düzenindeki basitlik, kullanımındaki kolaylık, özellikle inceleme bölümündeki yalın anlatımıyla eser, Gelibolulu Mustafa Âli'nin 16. yüzyılda eserini kaleme alırken sahip olduğu düşüncelere de uygun düşmüş ve *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın birçok insan tarafından okunmasına, anlaşılmasına ve böylece yayılmasına hizmet edecek niteliktedir.

Kaynaklar

- Akar, Ali. "Melik Danişmend Ahmet Gazi Cenklarını Anlatan Eserlerden Mirkâtü'l-Cihâd". *Melik Danişmend Ahmet Gazi ve Dânişmendnâme Sempozyumu (10-11 Haziran 1995) Tebliğleri*. 34-36. Nıksar: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Akar, Ali. "Mirkâtü'l-Cihâd'da Tarihî ve Destanî Unsurların Değerlendirilmesi". *Nıksar'ın Fethi ve Danişmendliler Döneminde Nıksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, 73-79. Nıksar: Gazi Osman Paşa Üniversitesi ve Nıksar Belediyesi Kültürel Faaliyetleri, 1996.
- Akar, Ali. "Bir Dânişmendnâme Nüshası: Mirkâtü'l-cihâd". *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 122-Ekim (1999), 209-218.
- Akar, Ali. "Tarihin Destana İzdüşümü: Mirkâtü'l-Cihâd'da Amasya ve Amasya'nın Fethi". *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (2. Cilt)*, 781-795. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları: 23, 2008.
- Akar, Ali. "Bir Dil-İçi Çeviri Metni Olarak Mirkâtü'l-Cihâd". *Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri*, 75-84. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Akar, Ali. *Türk Dili Tarihi* (6. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- Akar, Ali. *Gelibolulu Mustafa 'Âli-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Akar, Ali. *Oğuzların Dili-Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.
- Aksan, Doğan. *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2003.
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Batı Türkçesinin Doğuşu". *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül-3 Ekim 1988), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.

- Günay, Umay. “Türk Kültürü Açısından Yûnus Emre”. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları: Yûnus Emre Özel Sayısı* (1991), 33-50.
- Karataş, Mustafa. *Türkçe ve Felsefe Terimleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2020.
- Karataş, Mustafa. *Her Yönüyle Türk Dili*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Tuna, Osman Nedim. *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Uğurlu, Mustafa. “Oğuzca ve ‘Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi’”, *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, C. 6/1-Kış (2011), 123-156.